

Pomogáts Béla

Reményik Sándor és a Petőfi-kultusz

Petőfi Sándor költészetének és eszméinek valóságos jelentőségét viszonylag későn (inkább a harmincas években, majd a második világháború után, mindenekelőtt a költő halálának századik évfordulója körül) fedezte fel az erélyi magyar irodalom. A költőnek természetesen Erdélyben is kiterjedt kultusza volt, és születésének századik évfordulójáról ott is ünnepek egész sora emlékezett meg. A budapesti megemlékezések több, azóta is haszonnal forgatható Petőfi-életrajzot és monográfiát kínáltak fel az olvasónak, mindenekelőtt Horváth János korszakos jelentőségű munkáját és mellette Riedl Frigyes, Ferenczi Zoltán és Kéky Lajos műveit.¹ Erdélyben is több önálló irodalomtörténeti vagy népszerűsítő kiadvány, emellett igen sok ünnepi megemlékezés szolgált a költő kultuszát.² Ezek a kiadványok azonban, az irodalomtörténeti tekintetben megkerülhetetlen Horváth János- és Riedl Frigyes-féle könyveken kívül nem sokat tettek hozzá a költőről kialakított hagyományos képhez.

A kisebbségi magyar irodalom, és egyáltalán az erdélyi magyar önismeret és tájékozódás első és legfőbb mestere akkoriban nem Petőfi volt, hanem Ady, akiben a korszerű nemzeti gondolkodót és a korszerű nemzeti költőt ünnepelték Erdély-szerte, és aki, lévén maga a Partium szülőtte, a születőben lévő erdélyi magyar identitás és művedődés alakításában kapott szerepet. Ady tanításainak vállalásában, követésében szinte egységbe tömörült az erdélyi magyar kulturális élet: az *Erdélyi Helikon* „transzszilvánistáitól” a *Korunk* baloldali köreig, mondhatnám így is: Makkai Sándortól Gaál Gáborig, ráadásul Ady örökségét deklaratív módon vállalta néhány jelentékeny román író is: például Octavian Goga és Emil Isac.

A magyar szabadság költője (és Fehéregyháza nagy halottja) akkor többé-kevésbé árnyékban maradt, legalábbis Adyhoz képest – mindenképpen távolabb az országos érdeklődés fórumaitól. Az erdélyi magyarság nem tőle kapta a kisebbségi létre történő berendezkedés, a nemzeti fennmaradás és a magyar–román együttélés leckéit. Voltak azonban Erdélyben is igen magvas és érdekes írások, amelyek egyrészt egy modernebb: a kor irodalomértelmezésének jobban megfelelő szemlélettel közeledtek Petőfi Sándor költészetéhez, illetve olyan irányba igyekeztek terelni a költő kultuszát, amely révén ezt a

1 Horváth János: *Petőfi Sándor*. Budapest, 1922, Riedl Frigyes: *Petőfi Sándor*. Budapest, 1923, Ferenczi Zoltán: *Petőfi*. Budapest, 1923, Kéky Lajos: *Petőfi. Élet- és jellemrajz*. Budapest, 1922, *Petőfi Almanach*. Budapest, 1923, *Petőfi-könyv*. Budapest, 1923, Oláh Gábor: *Petőfi Sándor*. Debrecen, 1923. Szigetvári Iván: *A százéves Petőfi. Jellemrajz*. Budapest, 1922.

2 Kristóf György: *Petőfi és Madách*. Kolozsvár, 1923, Bartók György: *Petőfi lelke*. Budapest, 1922 (A szerző erdélyi, csak könyve jelent meg Budapesten), Krenner Miklós: *Petőfi*. Arad, 1922, Bitay Árpád: *Petőfi és a román irodalom*, Marosvásárhely, 1923. Mellettük több tanulmány jelent meg az *Erdélyi Irodalmi Szemlében* és a *Pásztortűzben* is.

kultuszt hitelesen és eredményesen lehetett a kisebbségi önismeret és önvédelem szolgálataiba állítani. Több ilyen „modernizációs” és „kultuszképző” törekvésre gondolok: Bartók György, Kuncz Aladár és Kristóf György tanulmányaira, valamint Reményik Sándor költeményeire.

Bartók György, ahogy a kitűnő bécsi magyar filozófiatörténész: Hanák Tibor *Az elfelejtett reneszánsz* című munkájában megállapította, a neokantiánus bölcsélet értékelméleti irányzatát képviselte, „gondolkodásának középpontjában az érték, az eszme és a szellem hármas egysége állott, ezeket részben azonosította, részben megkülönböztette. Ennek a teóriának a kiindulása és végpontja az »önérték« fogalma, ez nem tapad máshoz és nem más miatt értékes, hanem önmagában”.³ Bartók György értékelméleti kiindulásból jutott el a szellemfilozófiához, így találkozott a húszas években egész Európában, a magyar bölcséleti gondolkodásban is elterjedt szellemtörténeti irányzat törekvéseivel. Valójában ennek a gondolkodásnak a körében értelmezte Petőfi Sándor költészetét, illetve ennek a költészetnek a hatását. *Petőfi* című tanulmányában, amely a költő születésének centenáriumaára jelent meg, olvassuk a következőket: „Nagy alkotások megértéséhez az út a nagy alkotók lelkén keresztül vezet. A lélek mindig lélekhez szól s az igazi műalkotásnak forrása a Szellemek titkokkal teljes mélysége. A műalkotások ezeket a titkokat tárják ki előttünk s vezetnek reá új valóságok, lélekfeletti realitások szemlélésére. (...) A művészet birodalma a lélekkeresők hazája: az őszinteség, az igazság, a jóság, a szépség hazája. Itt a lelkek találkoznak egymással, a mezítelen, csupasz lelkek, amelyekről jellemük tisztán ragyog felénk. Nem ér itt semmit sem a hatalom, sem az erőszak, sem a hazugság, sem a hízélgés; itt minden csak lélek és a lélekből való. A költő alkotásai is lélek: a költő lelke. Ezek az alkotások a költő lelkének megjelenése érzéki alakban a szemlélhetőség síkján. Ezért a költő lelkének ismerete az ő alkotásainak értékeléséhez nélkülözhetetlen: az ő lelkének ismerete vezet be alkotásainak legbelsőjébe. A költő életének külső folyása, e folyásnak megkülönböztethető, külön-külön jellemezhető szakaszai, a földön vándorlásának jelentősebb nyomdokai, szóval életének egész, külső kerete fontos ugyan költészetének esztetikai ismeretére, de az esztetikai élvezés és ítélettétel aktusánál merőben nélkülözhető. De nem nélkülözhető ennél az aktusnál a költő lelkének intuitív megragadása, a szellemébe való mystikus elmerülés, az ő szellemével való termékeny egybefonódás. Ennek az egybefonódásnak általa ömlik át az én lelkem az ő lelkébe, az ő lelke az én lelkembe és létesül egy olyan unio mystica, amely az esztetikai élvezésnek és ítékezésnek előfeltétele.”⁴

Hasonlóképpen a húszas évek bölcséleti törekvéseinek hatását mutatja Kuncz Aladár *Petőfi zsenije* című tanulmánya, ez még az író erdélyi hazatérése előtt Budapesten keletkezett (és a *Nyugatban* jelent meg).⁵ Nagyszabású tanulmányában Kuncz a Bergson nevéhez fűződő „alkotó ösztön” elméletére építi gondolatmenetét, a francia filozófus tanításával közelebről a noirmoutier-i internáltság idején ismerkedett meg. Elképzelései nem estek távol attól a felfogástól, amelyet, ahogy az imént láttunk, Bartók György képviselt. „A művészi képzelet mélyén – hangzik a tanulmány érvelése – bizonyos alkotó ösztönt kell feltételeznünk, amely teljes ellentétben van az értelmiséggel. Az alkotó ösztön a nagy életfolyamatnak (Bergson: élan vital) egyik szemünkbe szökő képe. Működését nyilvánvalóan látjuk, de lényegéről kevés fogalmunk van. Annyi megállapítható, hogy szüntelenül keresi a maga megnyilvánulási formáját: az egyediséget, amellyel egyes-egyedül léphet az élet színpadára. Azon túl semmivel sem törődik. A létrehozott forma boldogulása már nem érdekli. Újra és újra csak életet akar adni, mert alaptermészete az örök, nyugtalan feszültség, mely pillanatnyilag csak a formatermelésben nyer kielégülést.” Ebben a megfogalmazásban kétségtelenül jelen van a Bergson-féle „évolution créatrice” elméletének hatása, mint ahogy Petőfi zsenijének elemzésében jelen vannak a

3 *Az elfelejtett reneszánsz*. Bern, 1981. 70–73.

4 *Pásztortűz* 1922. 290–298.

5 *Nyugat* 1923. I. kötet, 9–20.

kor népszerű német pszichológusa: Otto Weininger *Geschlecht und Charakter* című munkájának indításai is.

A két erdélyi – filozófiai és pszichológiai jellegű – Petőfi-értelmezés mellé még egy: most már filológiai jellegű munka kívánkozik, mégpedig Kristóf Györgynek, a kolozsvári egyetem magyar irodalomtörténet-tanárának tanulmányai. Ezek is „kultuszépítő” írások, most már az irodalomtörténész szemléletével és eszközeivel. Kristóf György több tanulmányt, három tanulmánykötetnek néhány fontos fejezetét, emellett egyetemi kollégiumokat (első alkalommal az 1922–1923-as tanévben) szentelt Petőfi Sándor költői munkásságának.⁶ Ezek a tanulmányok nagyrésztben filológiai jellegűek, például a költő fiatalkori munkásságát, a János vitéznek a *Toldi* keletkezésére gyakorolt hatását, Petőfi és Madách „világzsemléletének” rokonságát vagy a költő és báró Wesselényi Miklós politikai eszményeinek lényegi közösségét mutatják be. A filológiai érdeklődés mellett ugyanakkor kifejezik azt a Petőfi-értelmezést is, amely általánosnak volt mondható a húszas évek erdélyi magyar szellemi életében. Így az 1924-es dátumot viselő *Petőfi és báró Wesselényi* című tanulmány a két történelmi személyiség erkölcsi felfogásának közösségi jellegére hívja fel a figyelmet: „*Petőfi a legmagyarabb költőnk s Wesselényi a legmagyarabb magyar. Tehát végeredményben fajunknak tökéletes mintaképei az ő lángelméjük által. Amiben ők a kor többi geniusához viszonyítva plusz jelentenek, azoktól különböznek, de egymáshoz hasonlítanak, az az: hogy elveiket maradék nélkül meg is valósították önmagukra nézve s hogy elveiknek következményeit minden korlát nélkül, teljes egyetemességben érvényesnek hirdették és követelték olyan mértékben, ahogy annak a kornak fiai közül kettőjükön kívül senki.*”⁷

Végül pedig, hivatkozva Wesselényi Miklós közismert zilahi szobrára, az erdélyi magyarság számára ajánlott „lelki stratégiáról” beszél (összhangban mindazzal, amit erről a stratégiáról korábban és később Kós Károly, Makkai Sándor és természetesen Reményik Sándor kifejtett). A Fadrusz János alkotta szobor központi alakjára utal, aki mintegy „*védőleg és bátorítólag magához öleli*” a hozzá forduló jobbágyalakat. „*Ha élni akarunk – zárja tanulmányát mintegy közösségi hitvallással az irodalomtörténész – nekünk is ezt a mozdulatot kell mindennap Wesselényi után megismételni: rászorult, gyámol nélküli magyar testvéreinket magunkhoz biztatni, fölemelni, a magyar műveltség öntudatos tagjaivá tenni. De ha lehet, Wesselényitől tanulva, mint Petőfi is, kétségtelenül tőle is tanult, tovább kell mennünk. Mint ahogy Petőfi is tovább ment. Magyar hűséggel törekedniük kell arra, hogy minden ember, akit e föld hord, legyen emberséges ember, az egyetemes műveltség öntudatos részese és hordozója a világszabadságnak. Feljebb a kézzel, ahogy a Zala Petőfi szobrán látjuk. Feljebb a szívekkel, ahogy a Petőfi példája mutatja!*”⁸

Bartók György a kor bölcseleti, Kuncz Aladár a kor lélektani irányzatainak figyelembevételével kívánta értelmezni Petőfi Sándor egyéniségét és költészetét, Kristóf György a filológiai munkában szerzett érdemeket, és végül az erdélyi magyar szolidaritás, a kisebbségi összefogás, mondhatnám így: „transzszilvánista” eszméjét mutatta fel. Reményik Sándor, akinek a gondolkodásmódja nem állott messze sem Bartók Györgytől, sem Kristóf Györgytől, és baráti rokonszenvvel azonosult Kuncz Aladár törekvéseivel, mindenekelőtt a nemzeti történelem tragikus eseményeire (azaz a trianoni országcsönkítés és az erdélyi magyarság kisebbségi kiszolgáltatottságára), illetve ezeknek az eseményeknek a nemzeti közösség etikai prioritásait meghatározó következményeire irányította figyelmét. Reményik Sándor gondolkodásának és költészetének, mondhatnám, egész emberi és

6 *Petőfi és Madách*. Tanulmányok. Kolozsvár, 1923, *Az erdélyi magyar irodalom múltja és jövője*. Tanulmányok, cikkek. Kolozsvár, 1924, *Királyhágón inmeni írók Erdélyben*. Kolozsvár, 1942.

7 *Az erdélyi magyar irodalom múltja és jövője*, 103.

8 Uo. 104.

írói személyiségének a középpontjában a kisebbségi sorsba szorított és a többségi nemzet nevében fellépő kormányzat nacionalizmusa által veszélyeztetett erdélyi magyarság önvédelme állott. Tulajdonképpen ennek a szellemi, morális és politikai stratégiának a szolgálatába állította költői, publicisztikai és szerkesztői munkásságát, és természetesen a Petőfi-kultusz gondozásában általa vállalt feladatokat is.

Petőfi Sándorról eredetileg valószínűleg ugyanaz a kép élt Reményikben, mint akkoriban szinte mindenki másban, az a kép, amelyet a századforduló irodalmi kultusza (beleértve ebbe az iskolai oktatást is, mint a kultuszképzés elsődleges formáját) létrehozott. Talán csak azzal a kisebb nyomaték eltolódással, amely az erdélyieknek a költői örökség gondozásában vállalt szerepét sajátosabbá tette, nevezetesen arra gondolok, hogy Erdélyben mindig különös tisztelettel emlékeztek meg arról, hogy Petőfi Sándor az 1849-es erdélyi háború hőse volt, és az erdélyiek szabadságáért áldozta fel életét. Az erdélyi köztudatban, érthető módon, Petőfi inkább a nemzeti szabadság, mint a világszabadság költője volt. Ezt a gondolkodást fejezte ki Reményik Sándor *Petőfi* című írása is, midőn a költő sorsának időszerű (az erdélyi magyarok számára időszerű) üzenetét kívánta megfogalmazni: *„Idézem Őt. Nem a demokrácia bajnokát, nem a világszabadság katonáját, nem a szerelem ezerhúrú lantosát, nem a természet festőtől utól nem ért festőjét. (...) Idézem Őt. Jöjjön és látogasson meg minket a mi nyomorúságunkban. Legyen vigasztalás, legyen intés, legyen fenyegetés. Mondja meg nekünk Ő azt, amit egymásnak nem akarunk elhinni: hogy mi itt néhány évtized alatt az utolsó szálig elveszünk oly hitványul és olyan nyomorultul, ahogy nemzet még el nem veszett – ha nem fogunk össze, ha folytatjuk egymás ellen a gyalázatos malomalatti politikát, és akármiféle hangzatos jelszóval uszítjuk magyar ellen a magyart. A konzervatív Petőfit idézem. Azt, akiről ha lehámoztunk minden lelki réteget, még mindig ott találjuk a magyarsághoz való ragaszkodását, mint lelkének őslényegét, ősválóját, mindenekfelett őrzött kincsét, amit nem áldozott volna fel soha semminek. Őt idézem, a magyar értékeket megőrző, megtartó, megszentelő Petőfi. A szónak ebben a legnemesebb értelmében konzervatívónak kellene lennie ma Erdélyben minden magyar embernek.”*⁹

Reményik Sándor a „konzervatív” Petőfiről beszélt, tekintettel arra, hogy a kisebbségi sorsba taszított erdélyi magyarság számára *„a magyar értékek megőrzése, megtartása”* akkor mindenképpen igen fontos feladatot jelentett: ez az értékvédelem a szellemi stratégia része volt. Ez határozta meg Reményiknek a költőről alkotott képét is, és ez váltotta ki az első nagyobb (és szenvedélyes) összecsapást Petőfi emléke körül. Ligeti Ernő a *Keleti Újságban*, az erdélyi liberalizmus képviselőjében, nem túlságosan udvarias modorban, visszautasította azt, hogy Reményik a költőt „konzervatív” színben kívánja beállítani. Az indulatra indulat volt a válasz: Reményik is meglehetősen gorombán utasította vissza Ligeti vádjait. A polémia már a kezdetben igen mérges volt, és Reményik Sándor második vitairása még inkább elmérgesítette: később persze megenyhült a viszony az erdélyi irodalom két jeles képviselője között, és a szerveződő helikoni íróközösségben már mintha elfeledték volna a korábbi kínos incidentst, együtt tudtak dolgozni a kisebbségi irodalom javára. Ami természetesen nemcsak azt mutatja, hogy lecsendesedett bennük a korábbi indulat, hanem azt is, hogy az erdélyi magyarság és az erdélyi irodalom összefogásának magasabb érdeke kedvéért felül tudtak emelkedni a kölcsönös sértéseken.¹⁰

Az erdélyi költő viszonyát klasszikus elődjéhez természetesen nem a hírlapi polémiák fejezték ki igazán, hanem mindenekelőtt versei, amelyek Petőfi Sándor emlékét és örökségét idézve tettek vallomást a kisebbségi irodalom erkölcsi eszményeiről és kötelezettségeiről. Reményik Sándor (legalábbis az én ismereteim szerint) négy alka-

9 *Páosztortűz* 1921. december 15.

10 Reményik Sándor: *Jegyzet egy cikkhez*. *Ellenzék* 1922. február 2., *Még egyszer a konzervatív Petőfi*. Uo. 1922. február 15.

lommal idézte fel költőként Petőfi Sándor példáját. Először 1922. július 30-án írott, *Petőfihez* című versében, ez a költő erőszakos halálának évfordulóján Petőfi Sándor kérlelhetetlen erkölcsi bátorságát és tisztaságát veti össze saját korának morális hanyatlásával:

*Be véres gúny e láncsörgető ünnep,
be fájdalmas e sorsvert sokaság,
Mely hangyamódra, nyomorún nyüzsögve
Lepi be a teret
És nincs hatalma, nincsen annyi sem,
Egy szalmaszálat ami fölemelne.
Ha fájdalmában eszét vesztené,
Vagy magasabbra csapna lelke lángja,
Egy vaspatkós láb gázolna belé
És eltiporná irgalmatlanul.
De nincs veszély. – Hisz nem veszi eszét
És magasabbra sem csap lelke lángja.
Megalkuvás: ez a mi végzetünk!*

*Mondd, érted-e egy vulkán néma kínját,
Amelynek nincs kiútja, krátere?!
Mondd, érted-e, hogy mint lehet hazudni,
Hajlongni, alkudozni, jobbra-balra,
Fogcsikorgatva könyörögni ki
Alamizsna gyanánt az ősi juszt,
Megalázkodni egy nap százezerszer,
Nem magunkért, de veszendő fajunkért?
Költőnk, mondd, sejtéd, hogy ez mit jelent? –
Meghalni Neked könnyebb volt talán.*

A költemény a Segesváron, a költő születésének századik évfordulója után, halálának hetvenharmadik évfordulóján rendezett ünnepek lírai „visszhangja” volt, és miután, mint láttuk, elmarasztalta a kortársai körében tapasztalt megalkuvást, Petőfi Sándor példáját (és hősi áldozatát) felidézve kívánta tettekre serkenteni az erdélyi magyarokat:

*A mezőn, amely felitta a véred,
Ma összegyűltek sorsvert magyarok
És hangos szóval Téged magasztaltak.
De én, – én némák seregét szeretném
Kivezetni a segesvári síkra,
Akik nem szólnak, csak magukba szállnak,
Mert minden kimondott szón lánc csörög,
De fenn az égen néma felhők úsznak,
S valahol ott van, ott van a szabadság.*

A következő költemény a néhány hónappal később (1922 októberében) írott *Petőfihez* a keresztény egyházak legfontosabb imájának (liturgikus szövegének): a *Miatyánknak* az (akkoriban protestáns közösségekben használatos) záradékára: „mert Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség” épül. Ezt a szakrális szöveget használja fel a költő annak érdekében, hogy a mindenétől: a szülőföldjétől, az országvezetéstől és méltóságától megfosztott erdélyi

magyarságot a haza iránti hűségére, a lelki „hatalom” megerősítésére és a bátor öntudatra biztassa. Ez a költemény valójában az erdélyi sorsfordulat idején született Végvári-versek (az Erdély magyarjaihoz, az *Eredj, ha tudsz, a Mindhalálig* és a többi) rokona, a költő itt is megfogalmazza a közösségi erkölcs legfőbb parancsát, tudniillik a megmaradás etikáját: „A mi öntudatunk: / Ha balsorsverten, ha koldusszegényen: / *Vagyunk, vagyunk!* / És akarunk még lenni!...” Végül pedig még egyszer megnevezi mindazt, amit a trianoni végzésnek kiszolgáltatott magyarság elveszített, és ezzel a veszteséggel szemben jelöli meg Petőfi Sándor örökségében a „szellemi” és „erkölcsi” hazát építő erőt:

*Az ország elvételétől tőlünk,
Elvételét a hatalom,
És a dicsőség is elvételét
Felbontatott és eltöröltetett
Közöttünk minden földi kötelék.
Térdig porban és övig hamuban:
Mi mégis a Te nemzeted maradtunk:
Petőfi nemzete!
Mert megmaradtál Te!
És benned megmaradt az ország,
És megmaradt a hatalom,
S a dicsőség is, a mi dicsőségünk,
Most – és mindörökké!*

A soron következő költemény, amely Petőfi Sándor emlékét és igazságait idézi fel a kiskőrösi magyaroknak 1927 júniusában (tehát ismét a költő halálának évfordulóján) írott *A sírtól a bölcsőig* című vers, valójában költői üzenet, amely egy – Petőfi Sándor szülővárosából érkező – meghívásra kívánt válaszolni. A válasz tulajdonképpen az erdélyi magyarság üzenete a magyarországi magyaroknak, s mindenekelőtt ennek a kisebbségi létbe taszított közösségnek a megpróbáltatásait foglalja össze.

*A bölcsőjéhez invitáltatok,
A sírja tájékaról jöttem én,
Sírtól bölcsőig be hosszú az út,
Én elfáradtam már az elején.
Mit adjak nektek? Mit adjak Neki?
Mögöttem még az erdő rémei,
Nem csalogány szól, – csak bagoly huhog...
A bölcső előtt most leborulok.
Bár bölcső-jelkép szokatlan nekem,
Temetők vándorának: idegen.*

Az erdélyi magyar tragédiák között őrlődő költőtől mégsem idegen a remény: a magyarországi konszolidáció akkori sikerei némi bizalmat keltettek Reményik Sándor szívében a nemzet jövője iránt, ezt a saját sors, az erdélyi magyar megpróbáltatások ellenképeként látja és vigaszként értelmezi:

*A bölcsőjéhez invitáltatok.
Engedjétek, hadd nézzek bele hát,
Hadd lássam benne beteg szemmel is
A magyar tavaszt, a csuda-csirát,*

*Az égigcsapó hármás csuda-lángot:
Ifjúságot, szerelmet, szabadságot.
Hadd merengjek a böcsője felett,
S nézzem benne nagy ellen-képeket.*

A költeménynek a reménytelenség és a remény váltakozása szabja meg érzelmi szerkezetét, ez a szerkezet valójában retorikai jellegű (mint ahogy Reményik Sándor verseinek többnyire retorikai alakzatok adnak költői konstrukciót). A vers első része a kolozsvári költő tragikus tapasztalatairól és lelkivilágáról ad képet, a középső szakaszt a Magyarországról (például Petőfi Sándor szülővárosából) érkező kedvező hírekre reflektálva némi reménység járja át, majd a vers harmadik részében, amely ismét az erdélyi tapasztalatokat összegzi, megint csak a drámai hangoltság, de ezzel együtt az ellenállás, a helytállás készsége jelenik meg:

*A bölcshőjéhez invitáltak.
Ti őriztétek a bölcsőt tovább.
Én visszamegyek, és tüzet viszek,
Lopott tüzet a Királyhágón át.
A bölcshőjéből loptam a tüzet,
De nekem az a tűz csak arra kell,
Hogy hunyó fáklyám rajta gyújtsam fel,
És ott, a sírja felett égjek el.*

Végül a negyedik Petőfi emléket idéző költői mű a különben igen sokat emlegetett és idézett, 1935. április 4-én keletkezett *Petrovics ítélt* című személyes vallomás. A korábbi Petőfi-idéző vers óta közel egy évtized telt el, és ebben az évtizedben Reményik Sándor világgépe nagymértékben átalakult: a korábbi „panaszskultúrát”: az erdélyi magyar sérelmek lázadó szellemű bemutatását egy megértést és megtisztulást kereső költő keresztény indíttatású evangéliumi tanúságtétele váltotta fel. A költő a harmincas évek közepén, a közép-európai általános „jobbrtolódás” és a tekintélyelvű diktatórikus rendszerek berendezkedése idején emelte fel szavát minden nacionalista és faji ideológia ellenében. Reményik Sándor ekkor már az érdekek egyeztetését és a megbékélést kereste, munkássága Babits Mihály, vagy a legtöbb erdélyi magyar író bölcs, egyszersmind harcos humanizmusához igazodva hirdette az emberi személyiség elidegeníthetetlen jogait és a nemzetek közötti megbékélés szükségességét. Ebben a szellemi és morális stratégiában talált ösztönző erőre Petőfi Sándor példájában és örökségében. Ahogy a *Petrovics ítélt*ben mondta.

*Az apja szerb, az anyja tót –
De örök vizek ringatták mienkké
A roppant óceánjáró hajót.
Jött a Vér ködös partjai felől,
S a Lélek végtelenjébe vészett.
Árbocán magyar zászló lebegett.

Fent, a legfőbb Semmitőszékben
Ül minden földi bíróság fölött
Ama más néven ismert Petrovics.
Mi legfőbb bíránk minden faji perben:
A vér: a semmi. A Lélek: a Minden.*

Ez az utolsó sor akár úgy is olvasható, mint Reményik Sándor világnézeti testamenuma. Petőfi szellemi örökségét a költő ekkor már az erkölcsi megújulás erőforrásának tekintette (akárcsak a harmincas években fellépő ifjú erdélyi nemzedék, az Erdélyi Fiatalok és a Vásárhelyi Találkozó képviselői). Van Reményik Sándornak egy kis írása 1941-ből, néhány hónappal korai halála előtt, az *Idegenben*, ez már egyáltalában nem harcos vagy elkeseredett Petőfi-értelmezés, inkább elégikus vallomás, egyszersmind természetesen ismét hitvallás a nagy költőelőd szabadságeszménye mellett, amelyet akkor, ezt Reményik Sándor jól tudta és beszélt is róla, minden irányból veszélyeztetett volt. Reményik Sándor hitvallása a következőképpen hangzott:

„Petőfi hitt az ő szabadságának politikai és társadalmi megvalósíthatóságában. Ez volt az ő boldogságának, erejének és isteni naivitásának titka. Ha a segesvári csata nem tesz pontot erre az életre, talán megérte volna azt, amit az utána következő nemzedékeknek lassan meg kellett volna érteniük és tudniuk: az Eszme csak kicsi irányító sugár, parányi világosság ezen a földön, és maradéktalanul soha nem uralkodhatik. Minden forradalomnak, minden felszabadulásnak és minden látszólagos diadalnak ez a tragédiája. Petőfi ezt a tragédiát nem élte át, s töretlen maradt benne a hit.

Mi már tudjuk, hogy ő idegenben járt, hogy a Szabadság idegenben jár, hogy minden lelki ember idegenben jár, és ez az idegenség addig tart, amíg az élet – csak ragyogó pillanatok vannak, amikor ebben az idgenségben a szív rátalál a lélek örökkévaló rokonságára.

Idegenben. Petőfi és a Szabadság ma különösen mindenütt idegenben, és vele mindnyájan: lelki emberek.

De egyszer – talán – túl a csillagokon, mindnyájan otthon leszünk, és vele mindnyájan: lelki emberek.

De egyszer – talán – túl a csillagokon, mindnyájan otthon leszünk, és testvérek leszünk.”¹¹

Ez a rövid szöveg az erdélyi magyar költő, a keresztény költő szabadságpárti és megbékélepárti meggyőződését foglalja szavakba, és a Reményik Sándor által itt felmutatott eszmék és eszmények bizonyára akkor is hitelesek maradnak, ha akkor és azóta sem követte őket a történelem.

¹¹ *Iffjú Erdély* 1941. márciusi szám.